

เมือง : ประสบการณ์ใหม่ในสมัยกลาง

อนันต์ชัย เลาะห์พันธุ์ *

ในปลายจักรวรรดิโรมันเมื่อสภาพเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง การค้า ตลอดจนศิลปวัฒนธรรมตกอยู่ในภาวะเสื่อมถอยนั้น เมืองซึ่งเป็นศูนย์กลางชีวิตชาวโรมันจึงพลอยมีสภาพตกต่ำไปด้วย บรรดาชนชั้นสูง (patricians) ที่มีค้ำต่างพากันถอนตัวออกจากความวุ่นวายสับสนและความยากจนของเมืองไปคุมการทำไร่ขนาดใหญ่ โดยใช้ชีวิตอย่างเจียบ ๆ แต่สุขสบายกว่าในบ้านพักชนบท ทำให้เมืองเป็นสถานที่แย่งชิงอำนาจระหว่างฝ่ายปกครองกับทหาร ตลอดจนเป็นแหล่งเสื่อมโทรมที่พสกยาภัยของชาวเมืองที่ยากจนและชาวนาที่สูญเสียที่ทำกินซึ่งกลายเป็นคนจรจัดในเมือง ในระยะเวลาไม่นานนักบทบาทของเมืองซึ่งเคยมีฐานะเป็นศูนย์กลางของอารยธรรมและความเจริญรุ่งเรืองจึงเริ่มเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลัง ค.ศ. ๔๗๖ เมื่อจักรวรรดิโรมันล่มสลายและยุโรปต้องเผชิญกับภัยพิบัติจากการรุกรานของอนารยชนเผ่าต่าง ๆ สงครามไกลดิก และโดยเฉพาะการยึดครองทะเลเมดิเตอร์เรเนียนของพวกมุสลิมซึ่งทำให้การค้าระหว่างยุโรปตะวันตกกับจักรวรรดิไบแซนไทน์ต้องหยุดชะงักลง เมืองจึงหมดบทบาทและความสำคัญลงทีละน้อยจนในที่สุดเกือบจะสูญหายไปจากยุโรป นับแต่นั้นมาเป็นเวลากว่า ๕๐๐ ปี ที่สังคมของยุโรปเปลี่ยนสภาพจากสังคมเมืองเป็นสังคมชนบท โดยมีสำนักสงฆ์ วัดวาอาราม ปราสาทของขุนนางและวังเป็นศูนย์กลางของความเจริญและศิลปวัฒนธรรมแทน

ใน คริสต์ศตวรรษที่ ๑๑ เมื่อยุโรปพ้นภัยจากพวกอนารยชน- (อนารยชนเข้ารุกรานยุโรปตลอดสองและเป็นครั้งสุดท้ายในคริสต์ศตวรรษที่ ๙-๑๐) และสภาพสังคมและเศรษฐกิจกลับคืนสู่ภาวะปกติอีกครั้งหนึ่ง จำนวนประชากรของยุโรปได้เพิ่มจำนวนขึ้น

อย่างมากมาย ซึ่งมีผลให้มีการขยายเขตเพาะปลูกเพิ่มขึ้น (ในกรณีเดียวกันผลผลิตในการเกษตรที่เพิ่มขึ้นนั้นทำให้จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน) อันเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาเทคโนโลยีและเครื่องมือเครื่องมือนในการเพาะปลูก เช่น การเปลี่ยนแปลงระบบปลูก

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

พืชหมุนเวียนจากระบบนาสองแปลง (two-field system) เป็นนาสามแปลง (three-field system)* การใช้กังหันน้ำ (ใน ค.ศ.๑๐๘๖ ในอังกฤษประเทศเดียวมีกังหันน้ำกว่า ๔,๐๐๐ อัน) คันไถชนิดมีล้อ และเกือกม้า นอกจากนี้ยังได้ปรับปรุงบั้งเหียนม้าจนมีประสิทธิภาพในการควบคุมม้าให้ทำหน้าที่ในการลากคันไถซึ่งทำงานได้เข้มแข็งและอดทนกว่าวัวและกลายเป็นความนิยมแพร่หลายไปทั่วยุโรป แต่ที่สำคัญอย่างยิ่งคือการประดิษฐ์แอกที่ช่วยให้เทียมม้าและวัวเป็นแถวเรียงกันได้คราวละหลาย ๆ ตัว ทำให้สามารถลากคันไถที่มีขนาดใหญ่และหนักในที่ลุ่มทางตอนเหนือของยุโรปได้ซึ่งทำให้พื้นที่ที่เป็นหนองบึงในบริเวณดังกล่าวเพาะปลูกได้ผลดีและมีสวนช่วยให้การลากเกวียนบรรทุกพืชผลหรือสินค้าต่าง ๆ สะดวกมากขึ้น

การปรับปรุงเทคโนโลยีการเกษตรดังกล่าวเกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป แต่เป็นไปอย่างต่อเนื่องตลอดคริสต์ศตวรรษที่ ๑๑ ในเวลาไม่ช้ายุโรปก็สามารถผลิตสินค้าทางการเกษตรเพิ่มขึ้นจนมีปริมาณเหลือกินเหลือใช้ มีผลให้เศรษฐกิจที่ซบเซาเป็นเวลานานกระเตื้องและพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว ยิ่งไปกว่านั้นการที่พ่อค้าอิตาลีสามารถบุกเบิกการค้าในทะเลเมดิเตอร์เรเนียนหลังจากที่สูญเสียอำนาจการควบคุมให้แก่พวกมุสลิมไปเป็นเวลาหลายร้อยปี และการสร้างความสัมพันธ์กับจักรวรรดิไบเซนไทน์และ

ดินแดนในตะวันออกไกลในสงครามครูเสดครั้งที่ ๑ ในปลายศตวรรษ (ค.ศ.๑๐๙๖-๙๙) ยังส่งผลกระทบให้ชาวยุโรปหันมาสนใจในการค้ามากยิ่งขึ้น ซึ่งนับได้ว่าเป็นปัจจัยภายนอกที่สำคัญนอกเหนือจากความต้องการภายในในการขยายตลาดการค้าที่ก่อให้เกิด “เมือง” ขึ้นตามท่าเรือตลอดจนเส้นทางการค้าทั้งทางบกและทางน้ำทั่วไป

เมืองที่เกิดขึ้นในระยะแรกนี้โดยทั่วไปมักเป็นการ “ฟื้นตัว” ของบรรดาเมืองเก่าที่เคยรุ่งเรืองในสมัยจักรวรรดิโรมัน โดยเฉพาะบรรดาเมืองเก่าในแหลมอิตาลี ในสมัยกลางตอนต้น (ค.ศ. ๔๗๖-๑๐๕๐) แม้เศรษฐกิจจะซบเซาอย่างมากและพวกมุสลิมมีอำนาจครอบครองทะเลเมดิเตอร์เรเนียน แต่เมืองเก่าบางแห่ง เช่น เวนิสยังพอรักษาบทบาทในด้านการค้าของตนเองไว้ได้บ้าง โดยการ “ลอบค้าขาย” กับจักรวรรดิไบเซนไทน์ ในคริสต์ศตวรรษที่ ๘ เวนิสเป็นเมืองพ่อค้าคนกลางในการส่งสินค้า เช่น ข้าวสาลี เหล้าองุ่น ไม้ เกลิอ และแม้กระทั่งทาสซึ่งถือเป็น “สินค้าต้องห้าม” ตามคำสั่งของพระสันตปาปา (ทาสพวกนี้เป็นชนเผ่าสลาฟจากชายฝั่งทะเลเอเดรียติก) ไปขายยังจักรวรรดิไบเซนไทน์ และนำผ้าแพรพรรณ เครื่องเทศซึ่งเป็นสินค้าจากเอเชียที่ส่งไปขายที่นั่น กลับมาจำหน่ายยังยุโรปตะวันตกต่อมาในคริสต์ศตวรรษที่ ๙ จากข้อตกลงในสนธิสัญญาการค้าระหว่างพวกมุสลิมกับเวนิส

* ระบบการทำนาสามแปลงมีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาคุณภาพของดิน กล่าวคือชาวนาจะเพาะปลูกในที่ดินสองแปลงและปล่อยให้ว่างเปล่าโดยไม่เพาะปลูกพืชชนิดใดเลย ที่ดินสองแปลงนั้นจะปลูกข้าวโอ๊ตหรือข้าวบาเลย์ ข้าวสาลีหรือข้าวไรย์ หรือถั่วพันธุ์ต่าง ๆ ในปีที่ต่อมาที่ดินแปลงที่หนึ่งจะถูกปล่อยให้ “ฟื้นตัว” โดยไม่เพาะปลูกพืชใด ๆ และจะปลูกพืชในแปลงที่สองและสาม พืชที่ปลูกก็จะสลับหมุนเวียนกันไป วิธีนี้เป็นวิธีธรรมชาติที่จะช่วยรักษาหรือให้ปุ๋ยแก่ดิน ซึ่งทำให้ได้ผลผลิตทางการเกษตรเพิ่มขึ้นกว่าเดิม

พ่อค้าเวนิสได้รับอนุญาตให้เข้าไปค้าขายในเมืองโคโร ดามาสกัสและอื่น ๆ ได้อย่างเสรี ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจนักที่ว่าในเวลาเดียวกัน การค้าในเจนัวและปิซาก็พลอยตื่นตัวคึกคักขึ้น อันมีผลให้ “เมือง” ดังกล่าวนี้อีกกลับมีชีวิตชีวาขึ้นมาอีกครั้ง ส่วนในทางตอนเหนือบริเวณท่าเรือแถบแฟลนเดอร์ อันได้แก่ บริเวณทางชายฝั่งของฝรั่งเศสตอนเหนือ เบลเยียม และเนเธอร์แลนด์ ซึ่งมีแม่น้ำไรน์ เซลต์ และเมอสไหลลงทะเลเหนือ ก็กลายเป็นศูนย์กลางของการฟื้นฟูการค้าที่สำคัญอีกแห่ง มีพวกนอร์ธแมน (Northmen) ทำหน้าที่เป็นพ่อค้าคนกลางเดินทางค้าขายระหว่างดินแดนต่าง ๆ รอบทะเลบอลติก ทะเลเหนือ และมหาสมุทรแอตแลนติก พ่อค้านอร์ธแมนจะนำสินค้าประเภทเหล่าอู่นและสินค้าเกษตรกรรมอื่น ๆ ที่ผลิตจากภายในทวีปไปแลกเปลี่ยนกับขนแกะจากเกาะอังกฤษ หรือซีผึ้ง หนังสัตว์ และอำพันจากดินแดนแถบทะเลบอลติก

ความเจริญมั่งคั่งของชุมชนการค้าทางตอนเหนือแถบแฟลนเดอร์และทางตอนใต้ที่มีเวนิสเป็นศูนย์กลางมีผลทำให้เกิดเมืองหลายแห่งบนเส้นทางการค้าภายในระหว่างทางตอนเหนือกับทางตอนใต้ เมืองที่เกิดขึ้นระหว่างประมาณปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๑ และต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๒ ดังกล่าวนี้อีกได้แก่เมืองในบริเวณที่ราบลอมบาร์ดี ทัสคานี ฝรั่งเศสตอนใต้ คาบสมุทรไอบีเรีย (เฉพาะดินแดนที่พวกคริสเตียนครอบครอง) ดินแดนเยอรมัน หลายเมืองดังกล่าวนี้อีกล้วนแต่เคยเป็นเมืองเก่าในสมัยจักรวรรดิโรมันหรือพัฒนาจากหมู่บ้านต่าง ๆ ที่อยู่ในเขตแมนอร์ของลอร์ด หรือที่ดินของวัดหรือป้อมปราการ เมืองได้กลายเป็นสถานที่พบปะแลกเปลี่ยนและซื้อ

สินค้าระหว่างพ่อค้าจากดินแดนต่าง ๆ ซึ่งก่อให้เกิดบรรยากาศคึกคักอีกครั้งในสังคมตะวันตก หลังจากที่เงียบเหงามาเป็นเวลาช้านาน

มุขนายกแห่งปารีส (Bishop of Paris) กำลังให้พรพ่อค้าและชาวเมือง

เมือง ในสมัยกลางที่เกิดขึ้นในระยะเวลาดังกล่าวนี้นี้มีความแตกต่างจากในสมัยจักรวรรดิโรมันเป็นอันมาก กล่าวคือเป็นเมืองที่เป็นศูนย์กลางการค้าอย่างแท้จริงและสามารถยืนหยัดพึ่งพิงตนเองตามลำพังได้ด้วยดอกผลและกำไรของการค้าและการอุตสาหกรรม โดยไม่ต้องไปเบียดเบียนเอาดอกผลหรือประโยชน์จากชนบทมาเลี้ยงชาวเมืองเหมือนในอดีตอีกต่อไป

เมืองในระยะแรกมันเป็นเมืองขนาดเล็ก ซึ่งสามารถสร้างกำแพงล้อมรอบเพื่อป้องกันภัย จากศัตรูภายนอกได้ ภายในกำแพงเมืองจะหนาแน่นไปด้วยผู้คนและอาคารบ้านเรือนที่ปลูกติดกันอย่างแออัด ถนนมีความกว้างไม่เกิน ๒ เมตรและสร้างขึ้นเพื่อใช้เดินเท้าเท่านั้น ส่วนบาทวิถีใช้สำหรับรถลาก และบรรทุกสินค้าต่าง ๆ ซึ่งพ่อค้าต้องจ่ายค่าธรรมเนียมตามน้ำหนักและลักษณะหรือประเภทของรถลาก ค่าธรรมเนียมสูงสุดได้แก่รถลากประเภทล้อที่หุ้มด้วยเหล็ก หรือติดหมุดหัวใหญ่ (เพราะรถลากประเภทนี้จะสร้างความเสียหายให้แก่บาทวิถีมากที่สุด) บ้านที่ปลูกในแต่ละเมืองมีลักษณะแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมและวัสดุของแต่ละแห่ง ในอังกฤษและทางยุโรปเหนือ บ้านส่วนใหญ่สร้างด้วยไม้ หลังคามุงด้วยฟางซึ่งง่ายต่อการเป็นเชื้อเพลิง ดังนั้นบ้านทุกหลังจึงมีถังเก็บน้ำขนาดใหญ่ไว้ดับไฟ นอกจากนี้เมืองยังอนุเคราะห์ตะขอนาใหญ่เพื่อใช้ตั้งหลังคาให้ถล่มลงในกรณีเกิดไฟไหม้ โดยทั่วไปอาคารบ้านพักจะปลูกเป็นเรือนแถวติดต่อกัน แต่ละบ้านจะมีที่ว่างบริเวณหลังบ้านเพื่อทำสวน หรือเลี้ยงวัวได้ ๑ ตัวหรือหมู ๒-๓ ตัว แต่ในระยะเวลาต่อมาเมื่อเมืองขยายตัวและแออัดมากขึ้น ทั้งพื้นที่ของเมืองก็ยังถูกจำกัดภายในกำแพงเมือง บริเวณพื้นที่ว่างหลังบ้านจึงค่อย ๆ หายไป และความเป็น “สวนบุคคล” พลอยลดน้อยลงด้วย ชาวเมืองส่วนใหญ่จึงใช้ชีวิตตามถนนที่อีกทีก็ไปด้วยเสียงน่านาชนิดเช่น ช้อน เลื่อย เสียงร้องของสัตว์ที่กำลังถูกฆ่าเป็นอาหาร พ่อค้าเร่ ตลอดจนกระดิ่งของพวกพระที่ประกอบพิธีกรรมให้แก่ผู้วายชนม์ แต่ในเวลากลางคืนทุกสิ่งจะเงียบสงัด

อีกครั้ง และทุกคนต้องอยู่ในย่านก่อนเวลาสามทุ่มตามถนนหนทางต่าง ๆ ที่มีตึสนิท จะมีก็แต่เพียงเสียงของยามที่เดินตรวจตราคอยดูแลความสงบของเมืองเท่านั้น

เมืองส่วนใหญ่ในระยะแรกสามารถผลิตสินค้าเพื่อตอบสนองความต้องการของชาวเมืองเท่านั้น และจะอยู่ใต้อำนาจของลอร์ดเจ้าของที่ดิน ชาวเมืองจึงมีฐานะไม่แตกต่างไปกว่าข้าทาสที่เดินเท้าไถนา เพราะถูกบังคับให้จ่ายค่าธรรมเนียมต่าง ๆ และถูกเอารัดเอาเปรียบจากลอร์ดเป็นอันมาก เช่น ต้องจ่ายค่า passage ในการขนส่งสินค้าเข้าเขตแมนอร์ของแต่ละลอร์ด ค่า pontage ในการข้ามสะพาน และค่า stallage ในการวางแผนสินค้าในตลาด การถูกเอารัดเอารัดบังคับกล่าวผลักดันให้ชาวเมืองเกิดความสามัคคีและรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น จนสามารถมีอำนาจการต่อรองกับลอร์ดและซื้อ “อิสรภาพ” และ “สิทธิในการปกครองตัวเอง” ได้ อำนาจดังกล่าวนี้มาในรูปของ “สิทธิบัตร” (charter) จากลอร์ดหรือกษัตริย์เพื่อแลกกับค่าธรรมเนียมต่าง ๆ ซึ่งลอร์ดสามารถนำ “เงินภาษี” นี้ไปใช้สร้างปราสาท ซื้อหาสินค้าที่จำเป็นหรือฟุ่มเฟือยต่าง ๆ หรือใช้ในสงครามระหว่างลอร์ดด้วยกัน (private war) และสงครามครูเสด เป็นต้น

เมืองที่ได้รับ “สิทธิบัตร” เปรียบเสมือนเป็น “เกาะที่ถูกต้องตามกฎหมาย” (legal island) ที่มีอำนาจอธิปไตยในการปกครองตนเองและชาวเมืองไม่ต้องอยู่ในอาณัติของใคร ยกเว้นบางเงื่อนไขที่มีต่อกษัตริย์เท่านั้น เมืองสามารถจัดตั้งกองทหารเอง และใช้เงินรายได้ประมาณร้อยละ ๔๐ ในการสร้างกำแพง ขุดคูเมือง และจัดหาอาวุธสำหรับการป้องกันเมืองให้ปลอดภัย

จากศัตรูและโจรผู้ร้าย

ในระยะแรก ๆ เมืองมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน เช่น castellum castrum oppidum urbs municipium แต่คำที่นิยมมากได้แก่ คำว่า “burgus” ซึ่งเป็นคำภาษาเยอรมัน อันหมายถึงป้อมปราการ (เมืองส่วนใหญ่ในเยอรมันมีพัฒนาการจากเมืองหน้าด่าน) และต่อมาได้แทรกเข้าไปอยู่ในภาษาตะวันตกต่าง ๆ เช่น คำ burg borough bourg และ borgo ส่วนชาวเมืองก็เรียกว่า burghers หรือ burgesses ซึ่งเป็นพวกพ่อค้าหรือช่างฝีมือเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งถือได้ว่าเป็น “ชนชั้นใหม่” ของสังคมตะวันตกนอกเหนือไปจากชนชั้นต่าง ๆ ในขณะนั้นคือ ราชาวงศ์-ขุนนาง พระชวามา-ชาติติดดิน ส่วนคำว่า ชาวเมืองนี้จะเป็นที่มาของคำศัพท์ว่า “bourgeoisie” หรือ “ชนชั้นกระฎุมพี” ในสมัยต่อมา

ชาว เมืองควบคุมและปกครองกันเองโดยมีองค์กรหรือสมาคมอาชีพหรือที่เรียกว่ากิลด์ (guild) เป็นผู้ดูแลองค์กรดังกล่าวนี้จะทำหน้าที่เป็นผู้ควบคุมวิธีการผลิตและการจัดจำหน่ายสินค้าแต่ละชนิดในเมือง ซึ่งรวมทั้งคุณภาพและราคาของสินค้า ตลอดจนป้องกันการแข่งขันสินค้าและการเก็งกำไร บรรดาพ่อค้าและช่างอาชีพต่าง ๆ ต้องสังกัดในองค์กรอาชีพของตน เช่น พ่อค้าเนื้อต้องสังกัดในองค์กรค้าเนื้อ ช่างทำขนมปังในองค์กรขนมปัง ช่างทำรองเท้าสังกัดในองค์กรช่างรองเท้า ซึ่งแยกเป็นองค์กรช่างทำรองเท้าบุรุษและรองเท้าสตรี ช่างฝีมือในองค์กรช่างฝีมือ และอื่น ๆ เป็นต้น ในแต่ละองค์กรจะประกอบด้วยช่างที่ชำนาญงานหรือนายงาน (master) ลูกจ้างรายวัน

บรรยากาศแผงลอยในตลาด (จากซ้ายไปขวา) ช่างทำรองเท้ากำลังรับเงินจากลูกค้า, ช่างตัดเสื้อกับลูกค้าที่กำลังเลือกผ้า และพ่อค้าเครื่องเงินและเครื่องทอง

(journeyman ซึ่งมาจากศัพท์ภาษาฝรั่งเศสว่า “journée” ซึ่งหมายถึง “วัน”) และเด็กฝึกงาน (apprentice) ทุกคนที่เป็นสมาชิกขององค์กรต้องเริ่มต้นด้วยการเป็นเด็กฝึกงานทั้งสิ้น อาจเริ่มต้นตั้งแต่อายุ ๗-๑๐ ปี โดยต้องเรียนรู้งานจากการฝึกงาน นายงานแต่ละคนมีเด็กฝึกงานได้ไม่เกิน ๒-๓ คน เด็กฝึกงานจะกินอยู่กับนายงานเป็นเวลา ๓-๑๐ ปี ซึ่งขึ้นอยู่กับความยากง่ายของแต่ละประเภทของงาน เช่น การเป็นช่างทองต้องใช้เวลาเป็นเด็กฝึกงานถึง ๑๐ ปี หลังจากนั้นจะเป็นลูกจ้างรายวันที่ได้รับเงินค่าแรงงานจากนายงาน แต่ไม่มีสิทธิรับจ้างโดยตรงจากลูกค้า ลูกจ้างรายวันที่มีฝีมือและมีทุนทรัพย์จะได้เลื่อนฐานะเป็นนายงานและสามารถเปิดกิจการของตนเองได้ อย่างไรก็ตามก่อนที่จะลูกจ้างรายวันจะเลื่อนฐานะเป็นนายงานได้จะต้องทำงานเป็นลูกจ้างรายวันอย่างต่ำประมาณ ๓ ปี และผลิตสินค้าตัวอย่างที่คุณภาพดีจนเรียกว่าเป็น

“งานระดับนาถงาน” (masterpiece) ก่อนที่องค์กรจะรับให้มีฐานะเป็นนาถงานอย่างสมบูรณ์

องค์กรการค้าหรือสมาคมช่างฝีมือจัดตั้งขึ้นเพื่อประโยชน์ในการกำหนดระเบียบและวิถีการดำเนินชีวิตของสมาชิกให้ไปในแนวทางเดียวกัน และช่วยควบคุมการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นของคนในอาชีพเดียวกัน ตลอดจนกำหนดค่าแรงของสินค้า (ค่าแรงสูงสุดไม่ใช่ค่าแรงต่ำสุด) ชั่วโมงการทำงาน และให้การคุ้มครองทั้งช่างและลูกค้าสมาชิกที่ไม่ปฏิบัติตามระเบียบขององค์กร โดยการเอาวัตถุเปรียบลูกค้าจะถูกลงโทษอย่างรุนแรงเช่นกัน องค์กรแต่ละแห่งจะมีเจ้าหน้าที่คอยตรวจวิธีการผลิตและคุณภาพของสินค้า ตลอดจนมีวิธีการและระเบียบการลงโทษสมาชิกของตนเอง เช่น ช่างทำขนมปังที่ผลิตขนมปังที่มีน้ำหนักน้อยกว่ามาตรฐานก็จะถูกองค์กรช่างขนมปังลงโทษโดยการผูกขนมปังนั้นไว้กับคอและนำไปประจานในตลาดกลางเมือง พ่อค้าเหล่าอู่นที่คดโกงและปลอมปนเหล่าอู่นก็จะถูกบังคับให้ดื่มเหล่าอู่นชนิดนั้นก่อนที่จะรูดส่วนที่เหลือตัวของเขาและนำไปประจานเช่นเดียวกัน เป็นต้น

นอกจากทำหน้าที่ในการควบคุมดังกล่าวแล้ว องค์กรยังจัดสรร “สวัสดิการ” ให้แก่สมาชิก (ลักษณะเดียวกับสหพันธกรรมกรในปัจจุบัน) เช่น หากสมาชิกขององค์กรป่วยและทำงานไม่ได้ สมาชิกผู้นั้นจะได้รับเงินค่าเลี้ยงดูตลอดระยะเวลาที่ป่วย หากเขาเสียชีวิต ภรรยาหม้ายและบุตรจะได้รับการอุปถัมภ์จากองค์กรต่อไป แม้แต่ศพ ทางองค์กรก็จะเป็นธุระจัดการและทำพิธีทางศาสนาให้ (ซึ่งถือว่ามีค่ามากที่สุด) การให้ความช่วยเหลือแก่สมาชิكدังกล่าวนี้อาจให้เกิดความรู้สึกที่มั่นคง

และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่สมาชิกขององค์กร ที่ทำให้ฐานะขององค์กรมั่นคงยิ่งขึ้น

อาชีพแต่ละชนิดจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ๆ ตามตรอกซอยต่าง ๆ ซึ่งมีชื่อเรียกแตกต่างกันตามอาชีพนั่น ๆ เช่น ช่างทำรองเท้าจะอยู่รวมกันใน “ตรอกรองเท้า” (Shoe Lane) ช่างเครื่องหนังก็จะอยู่ใน “ตรอกเครื่องหนัง” (Leather Lane) เป็นต้น แต่ละร้านจะมีสัญลักษณ์หรือเครื่องหมายสินค้าหรืออาชีพกำกับไว้หน้าร้านแทนชื่อที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร ร้านตัดผมมีสัญลักษณ์เป็นชามอ่าง (basin) โรงเตี๊ยมมีสัญลักษณ์เป็นรองเท้าบู๊ตทอง (gilded boot) ร้านค้าเหล่านี้มักมีหน้าร้านแคบแต่ลึก บางแห่งอาจกว้างไม่เกิน ๒ เมตร และแทนที่ช่างจะทำงานกันหลังร้าน พวกเขากลับทำงานกันหน้าร้านซึ่งสามารถจะพบปะพูดคุยกับลูกค้าที่เดินผ่านไปมาได้สะดวก (ปัจจุบันร้านค้าประเภทนี้ได้หมดไปจากยุโรปแล้วร้านสุดท้ายได้แก่ร้านมวนซิการ์) สินค้านั้นจะทำตามสั่งของลูกค้าเท่านั้น และไม่มีสินค้าประเภทสำเร็จรูปใด ๆ จำหน่ายทั้งสิ้น

ศูนย์กลางหรือจัตุรัสใหญ่ของเมืองเป็นที่ตั้งของโบสถ์หรือมหาวิหารประจำเมือง หอนาฬิกา ศาลว่าการ ตลอดจนไม้กางเขนประจำตลาดนัด เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจชาวเมืองว่าพระเจ้ากำลังจับพระเนตรดูพ่อค้าคดโกงเพื่อลงโทษทัณฑ์ นอกจากนี้ยังมีเครื่องมือลงโทษและประจานผู้กระทำความผิด เช่น ชื่อ (pillory และ stocks) เก้าอี้สำหรับลงโทษผู้หญิงปากจัดโดยจับมัดและจุ่มลงในน้ำ (ducking stool) ตะแคงแกว่งแขวนคอกนักโทษ (gallows) หรือแขวนศพนักโทษประจาน (gibbet) ในจัตุรัสของเมืองยังเป็นที่ฝึกกองทหารและที่เปิดเผยแสดงดนตรี ละคร กายกรรม

และการละเล่นต่าง ๆ ของนักแสดงเร่ร่อนอีกด้วย

ศูนย์กลางของเมืองยังเป็นแหล่งธุรกิจที่สำคัญ และเป็นแหล่งที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าจากนานาประเทศ ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๒ เมืองของปาญ (Champagne) ในฝรั่งเศสเป็นแหล่งนัดพบที่สำคัญที่สุดของบรรดาพ่อค้าจากทุกมุมเมืองในยุโรป ในแต่ละปีเมืองของปาญจะจัดให้มีงาน “แฟร์” (fair) หรืองานจำหน่ายสินค้าชนิดต่าง ๆ โดยมีกำหนดระยะเวลาที่แน่นอน เช่น จัดให้มีงานสินค้าผ้า (cloth fair) ปีละ ๑๒ วัน สินค้าเครื่องหนังและผ้าขนสัตว์ (leather, hide and fur fair) ปีละ ๘ วัน นอกจากนี้ก็มีงานจำหน่ายสินค้าประเภทอื่น ๆ อีกมากมายตลอดทั้งปี ในงานสินค้านี้บรรดาพ่อค้าและขุนนางสามารถไปซื้อ หรือส่งคนรับใช้ไปซื้อสินค้าได้ทุกประเภท ตั้งแต่อาวุธ ผ้าแพรพรรณ เครื่องเทศ น้ำตาล ฯลฯ เมืองงานจำหน่ายสินค้าสิ้นสุดลง พ่อค้าก็จะชำระสะสางหนี้สินซึ่งกันและกัน หรือหยิบยืมเงินหรือขอเครดิตจาก “พ่อค้าแลกเงิน” (money changer) หรือ “แบงเกอร์” (bankers) ซึ่งใช้เรียกพ่อค้าแลกเงินที่ใช้ม้านั่ง (benches) หรือโต๊ะแลกเงิน (banks) วางเรียงเงินเหรียญในการประกอบธุรกิจ เมื่อทุกอย่างได้ชำระสะสางกันเป็นที่เรียบร้อยแล้ว พ่อค้าก็จะขนย้ายสินค้าไปจำหน่ายในงานแฟร์ที่เมืองอื่น ๆ ต่อไป

ธุรกิจการค้าที่คึกคักในเมืองและโดยเฉพาะการทำสัญญาและการกู้ยืมเงินของบรรดาพ่อค้าต่อกันก่อให้เกิดความจำเป็นในการกำหนดวันเริ่มต้นและสิ้นสุดของปีที่แน่นอน ในสมัยกลางตอนต้นชาวยุโรปตะวันตกนิยมใช้วันอีสเตอร์ (วันที่พระเยซูทรงฟื้นคืนพระชนม์ชีพหลังจากสิ้นพระชนม์บนไม้กางเขน) ตามปฏิทินจันทรคติ

ร้านค้าริมถนนแห่งหนึ่งในฝรั่งเศส (จากซ้ายไปขวา)
ร้านตัดเสื้อ ร้านตัดผม และร้านขายยา

ซึ่งอยู่ระหว่างวันที่ ๒๒ มีนาคม - ๒๕ เมษายน เป็นวันเริ่มต้นของปี “ปีใหม่” ของแต่ละปีจึงมีระยะเวลาที่ไม่แน่นอน อันเป็นปัญหาในการคิดระยะเวลาของการทำสัญญาและการกู้เงินของพ่อค้าเป็นอันมาก ดังนั้นเพื่อยุติปัญหาต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้ในกรณีดังกล่าว บรรดาพ่อค้าจึงได้เลือกวัน “เลี้ยงฉลองการทำสุหนัต” (Feast of the Circumcision) ของพระกุมารในวันที่ ๑ มกราคม เป็นวันเริ่มต้นของ “ปีใหม่” ซึ่งสอดคล้องกับวันเฉลิมฉลองปีใหม่ของชาวโรมันที่เคยปฏิบัติมา นอกจากนี้ธุรกิจการค้าที่เกิดขึ้นในเมืองในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๑-๑๒ ยังมีผลกระทบต่อดิฉันนวนถตัวเลขให้เป็นระบบที่ง่ายขึ้น กล่าวคือ ได้มีการนำเอาเลขอาหรับ (Arabic numerals) (แทนตัวเลขโรมัน) และตัวเลข “๐” มาใช้ ทำให้พ่อค้าสามารถคิดผลกำไรขาดทุนที่แสดงออกเป็นตัวเลขได้สะดวกและรวดเร็ว ซึ่งนับได้ว่าเป็น

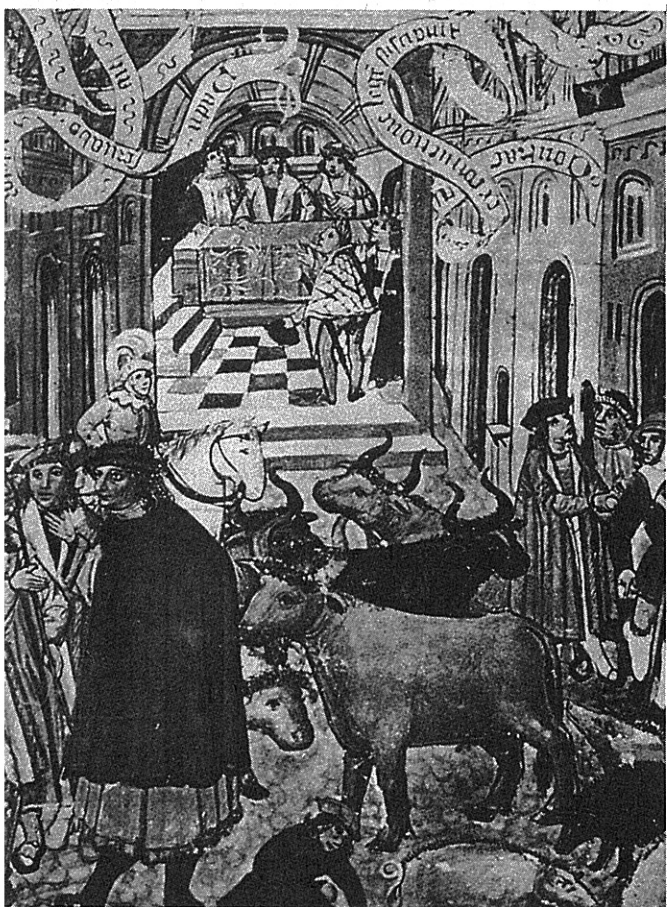
“การปฏิวัติ” อย่างหนึ่งต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและสังคมของชาวตะวันตกให้ก้าวเข้าสู่ “โลกของการค้า” ในระบบเศรษฐกิจแบบการใช้เงินตราอย่างแท้จริง ในขณะที่เดียวกันก็ทำให้เกิดการสะสมทุน การเอาวัดเอาเปรียบกันทางด้านแรงงานอันเป็นจุดกำเนิดของ “ระบบทุนนิยม” อีกด้วย

นอก จากชาวยิว* แล้ว ชาวเมืองทุกคนเป็นอิสระชน ข้าติดที่ดินที่หนีออกจากเขตแมนเนอร์ของลอร์ดและสามารถใช้ชีวิตอิสระในเมืองได้หนึ่งปีกับหนึ่งวัน ถือว่าหมดภาระหน้าที่และพันธะที่มีต่อลอร์ดและข้าติดที่ดินผู้นั้นจะมีฐานะเป็นชาวเมืองอย่างสมบูรณ์ ชาวเมืองแต่ละคนอาจมีภูมิหลังที่แตกต่างกัน บ้างเป็นบุตรชายคนรอง ๆ ของขุนนางที่ไม่มีสิทธิในการสืบตระกูลและทรัพย์สินสมบัติของบิดามารดา หรือเป็นพวกเสรีชน ชาวนาและข้าติดที่ดิน แต่เมื่อมาอยู่ร่วมกันในเมืองแล้วถือว่าทุกคนเป็นสมาชิกของ “ชนชั้นใหม่” หรือเป็น “ชาวเมือง” ทั้งสิ้น เมื่อได้ “สิทธิบัตร” จากกษัตริย์หรือพระราชอาณัติหรือลอร์ดเจ้าของที่ดิน ที่เมืองตั้งอยู่แล้ว บรรดาชาวเมืองจะจัดตั้งสภาและเจ้าหน้าที่ขึ้นชุดหนึ่งเพื่อบริหารงานของเมือง เช่น การเก็บภาษี การรักษาความ

สงบ การพิจารณาความและลงโทษผู้กระทำความผิดและอื่น ๆ สมาชิกสภาเมือง หรืออีกนัยหนึ่ง “เจ้าหน้าที่เมือง” (แต่ละดินแดน มีชื่อเรียกแตกต่างกัน เช่น executive officers, magistrates และอื่น ๆ) ได้แก่บรรดา “นายงาน” ของสาขาอาชีพต่าง ๆ ตลอดจนพ่อค้าที่ร่ำรวยเท่านั้น ซึ่งได้รับเลือกจากชาวเมืองหรือโดยความเห็นชอบของลอร์ดเจ้าของที่ดิน หน้าที่หลักของพวกเขาคือการเก็บภาษีรายได้ หรือภาษีการค้าของชาวเมือง ด้วยเงินภาษีดังกล่าว สภาเมืองก็สามารถนำไปพัฒนาเมือง สร้างบ่อน้ำประปาการสำหรับป้องกันตนเอง หรือนำไปจ่ายเป็นค่าสิทธิบัตรต่อไป ความเป็นอิสระของเมืองตลอดจนอำนาจและอิทธิพลทางการเมืองนั้นจะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับรายได้ของเมืองเป็นสำคัญ นอกจากนี้เมืองยังมีระเบียบวิธีการพิจารณาคดีและกฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญาของตนเอง กฎหมายของเมืองและวิธีการพิจารณาคดีที่สอดคล้องกับสังคม เมือง และเศรษฐกิจแบบใช้เงินตราก็มีประสิทธิภาพและเป็นธรรมกว่ากฎหมายฟิวดัลที่ปฏิบัติกันอยู่ในขณะนั้น

สมาชิกสภาของเมืองมีหน้าที่สำคัญซึ่งถือเป็นสิทธิตามกฎหมายประการหนึ่งคือการจัดให้มี “ตลาดนัด” (market) สัปดาห์ละ ๑-๒ วัน “ตลาดนัด” นี้จะเป็นที่พบปะซื้อขายสินค้ากัน

* ในเมืองบางแห่งชาวยิวในฐานะที่เป็นชนกลุ่มน้อยที่นับถือศาสนานิกายอื่นที่ไม่ใช่คริสต์ศาสนาและมีขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่แตกต่างจากชาวยุโรปอื่น ๆ จะถูกเหยียดหยามจากชาวเมืองเป็นอย่างยิ่ง ตามเมืองต่าง ๆ ในดินแดนเยอรมัน ชาวยิวจะถูกบังคับให้อยู่กันเป็นกลุ่มโดยมีกำแพงล้อมอีกชั้น ที่เมืองตูลูสในฝรั่งเศสชาวยิวต้องส่งผู้แทนไปยังมหาวิหารประจำเมืองในวันศุกร์ที่ ๑๓ (Good Friday) เพื่อถูกตอยุอย่างรุนแรงหนึ่งที่ ที่เมืองเบเซียร์สผู้ชนมีสิทธิวางปากก่อนหินใส่บ้านชาวยิวได้ในช่วงสัปดาห์ศักดิ์สิทธิ์ (Holy Week) ซึ่งกระทำจนถึง ค.ศ.๑๑๖๐ เมื่อที่ประชุมขององค์กรศาสนาของชาวยิวประกาศขอยกเลิกสิทธินี้แก่ชาวคริสต์โดยยินดีจ่ายเป็นเงินตอบแทน ชาวยิวทุกคนที่เดินผ่านหอคอยมงเลรี (ทางตอนใต้ของฝรั่งเศส) ต้องจ่ายเงินครึ่งฟาร์ริง (farthing) แต่ถ้าถือหนังสือภาษาฮิบรูต้องจ่ายค่าปรับเพิ่มเป็นสี่ฟาร์ริง

งานแฟร์ค้าสัตว์ในเมือง Hamburg

ระหว่างชาวนาที่อาศัยนอกเมืองและชาวเมือง ซึ่งแตกต่างไปจาก “งานสินค้า” หรือ “แฟร์” (fair) ที่จัดขึ้นเพื่อเป็นที่ชุมนุมของพ่อค้าจากดินแดนต่าง ๆ ที่นำสินค้าพื้นเมืองหรือสินค้านำเข้า (ส่วนใหญ่จากตะวันออก) มาจำหน่าย ตลาดนัดมักจัดเป็นระยะเวลานานกว่า และถือกันว่าเป็นองค์กรเทศบาล (municipal institutions) สำหรับการค้าระดับท้องถิ่น ในบางเมืองร้านค้าต่าง ๆ ถูกสั่งปิดในวันที่มีตลาดนัดเพื่อบังคับให้พ่อค้านำสินค้าไปขายในตลาด และพ่อค้าต้อง

เสียค่า “ธรรมเนียม” ให้แก่เมือง ซึ่งค่าธรรมเนียมดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นรายได้หลักของเมืองที่จะใช้เป็นค่าซื้อ “สิทธิบัตร” และเป็นค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่จำเป็นของเมือง

ในการตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ หรือดำเนินนโยบายการปกครองเมืองนั้น เจ้าหน้าที่เมืองจะ “นัดพบ” กันที่ศาลากลาง (town hall) การประชุมปรึกษาหารือดังกล่าวมักกระทำกันที่โต๊ะอาหาร ซึ่งในภาษาอังกฤษเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บอร์ด” (board) ซึ่งต่อมาคำว่าบอร์ดนี้จะใช้เรียกคณะกรรมการผู้ทรงอำนาจในท้องถิ่น เช่น เรียกสมาชิกสภาเทศบาลว่า “board of alderman” เป็นต้น (alderman นี้เป็นคำเพี้ยนมาจากคำว่า elder man หรือผู้อาวุโส ที่ชาวเมืองมักเลือกมาทำหน้าที่เป็นผู้บริหารงานของเมือง) และเพื่อให้การดำเนินงานต่าง ๆ เป็นไปอย่างมีระเบียบ เจ้าหน้าที่ของเมืองจึงร่วมกันจัดระเบียบการบริหารส่วนท้องถิ่นซึ่งไม่เคยปรากฏว่ามีมาก่อนหน้านี้ให้เป็นระบบ อันเป็นจุดเริ่มต้นของการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นหรืองานเทศบาลในปัจจุบัน

กล่าวสรุป “อารยธรรมยุโรปในสมัยกลาง” ได้เริ่มต้นขึ้นในเมือง แม้เมืองในระยะแรกจะมีขนาดเล็กที่มีประชากรอาศัยเพียง ๒,๐๐๐-๓,๐๐๐ คน และอยู่กันอย่างแออัด แต่ในเมืองเล็ก ๆ ที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กันทั่วยุโรปในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๑-๑๒ นี้ก็นับว่าเป็นการเริ่มต้นของ “สังคมใหม่” และ “วัฒนธรรมใหม่” ของยุโรป ชาวเมืองได้เป็นผู้วางรากฐานการค้า สร้างฐานะความมั่งคั่งให้กับสังคม และเปลี่ยนแปลงยุโรปจากระบบสังคมแบบฟิวดัลที่ยึดถือการสืบทอด

ที่ดินมาเป็นสังคมใหม่ที่มีรากฐานบนการค้า การพาณิชย์ และการใช้เงินตรา และด้วยความ กระตือรือร้นมานะบากบั่นและความคิดสร้างสรรค์ของชาวเมือง ทศนคติใหม่ ๆ ในการครองชีวิต ตลอดจนผลพวงของโครงสร้างเศรษฐกิจแบบใหม่ที่นำมาซึ่งความมั่งคั่ง ทำให้สังคมยุโรปสามารถหันมาสนใจมาส่งเสริมงานด้านศิลป

กรรม การศึกษา วรรณกรรม ปรัชญา วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และอื่น ๆ จนเกิดการจัดตั้ง “มหาวิทยาลัย” ในดินแดนต่าง ๆ ทั่วไปในยุโรป และนำยุโรปเข้าสู่ “ยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ” (Renaissance) ได้ชาติตะวันตกจึงกลับมามีบทบาทในฐานะผู้นำในด้านอารยธรรมของโลกได้อีกครั้งหนึ่ง ☉

บรรณานุกรม

- Bishop, Morris, *The Pelican Book of the Middle Ages*. London : Fletcher & Son Ltd, Norwish, 1983.
- Davies, H.A., *An Outline History of the World*. 5th ed. Revised by C.H.C. Blount. Hong Kong : Oxford University Press, 1975.
- Hollister, C. Warren, *Medieval Europe : A Short History*. 2nd ed. New York : John Wiley & Son, Inc. 1968.
- Pirenne, Henri, *Medieval Cities*, tr. by Frank D. Malsey. New Jersey : Princeton University Press, 1970.
- Rowling, Marjorie, *Everyday Life in Medieval Times*. London : C. Nicholls & Company, Ltd., 1973.

บริษัท ไทยเดินรถ จำกัด

ขอสนับสนุน

วารสาร อักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

และ

งานวิชาการของคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร